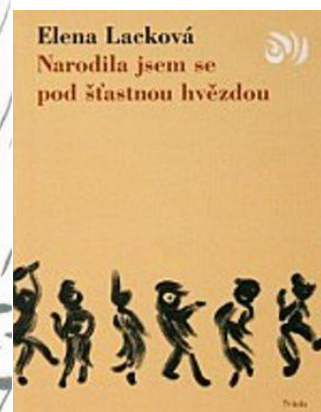
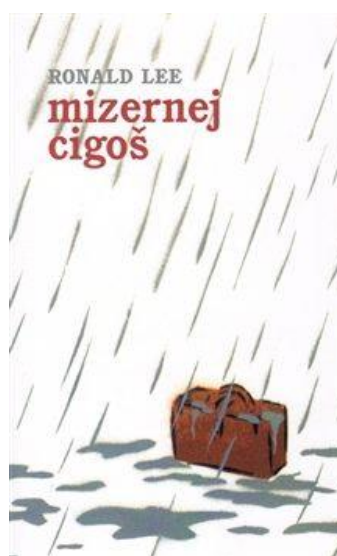
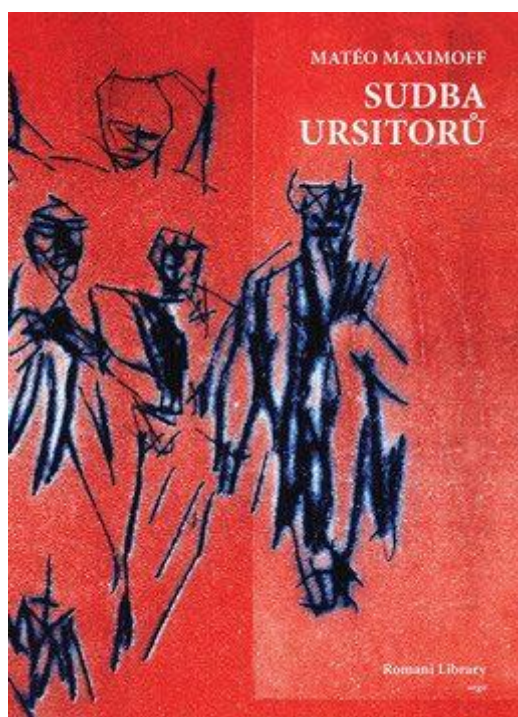
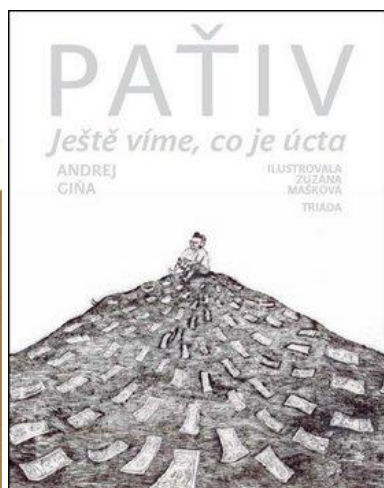
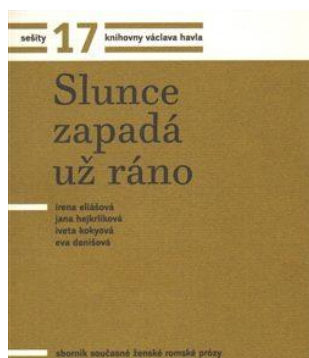

Knihy v klubech, které možná nikdo nečte....

V policích klubových knihoven bude pár knížek, které děti zcela mívají. Troufnu si tipnout, že mezi ně patří i ty zde vyobrazené, o nichž bude dále řeč. Jsou to tituly romské literatury a do klubu jsme je koupili záměrně. Vždyť předpokládáme, že romské děti budou členy klubu, těmi, které srdečně zveme, i když z dosavadních zkušeností vyplývá, že se nám to ne všude daří. Romská literatura je specifická tím, že většinou není určena dětem nebo se alespoň kategorizací cílových čtenářů nezaobírá. Proto ji bude těžké v přímé klubové práci s dětmi využít. Přesto je zde ke čtení – a to hlavně pro Vás. Může Vám být cenným pomocníkem při Vaší práci v projektu, protože je oknem do romského světa. Literatura, a beletrie zvláště, dává nám čtenářům nejen rozumově poznat, ale i zakusit a prožít lidskou zkušenost, která není naše vlastní. Taková zkušenost pak vede k hlubšímu porozumění kultuře, která nám je osobně cizí a často opředená předsudky. A navíc Vás tento zdroj poznání může skvěle bavit.

Z tohoto titulu Vám Máša Bořkovcová, romistka a expertka na vzdělávání romských žáků, posílá metodický (a přesto milý) dopis, ve kterém Vám chce cestu k romským knihám usnadnit. Tak jako pomáháme dětem s výběrem knih pro ně neznámých, tak jsou myšleny i Mášiny poznámky k jednotlivým knížkám a především ukázky z nich. Vyberte si alespoň jednu, začtěte se a vdechujte skrze slova zkušenost. Věříme, že s takovou zkušeností budete sami přicházet na způsob, jak porozumět romským dětem a jak jim být průvodcem cestou ke čtenářství.

Hezké čtení!

Tereza Nakládalová

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

„Školní čtenářské kluby na 2. st. základní školy“, reg. č. CZ.02.3.61/0.0/0.0/16_012/0000589.
Projekt je financován v Operačním programu Výzkum, vývoj a vzdělávání a státním rozpočtem ČR.

Milé klubové vedoucí, milí kluboví vedoucí,

ráda bych vám představila romskou literaturu, a především vám přiblížila knížky z romské literatury, které máte ve své klubové knihovně.

Romská literatura je poměrně mladá a dodnes ještě hodně čerpá z romské vypravěčské tradice, takže není složitá ani intelektuální a postmoderní literární trendy celkem mívá. Romští autoři si zatím vystačí se syrovým životem tak, jak na hrdiny v drsnějším prostředí, kde povětšinou žijí, dopadá. Hrdinové v příbězích jen málokdy excelují, bývají to obyčejní lidé, někdy i třeba dezorientovaní a směšní a mají svoje slabosti, vydrží a dokáží ale obdivuhodně mnoho a jejich příběhy bývají napínavé a drsné. Mně samotné je romská literatura blízká hlavně svou otevřeností, tím, kolik toho na sebe prozrazuje. Nemusí být pro mě jednoduše inspirativní. Evokuje ve mně ale často vlastní zapomenuté vzpomínky a pocity, které mě dovedou rozbřeset i rozesmát, a její svět je ušit z velmi intenzivních vztahů mezi hrdiny. Tím je pro mě jako setkání s nejlepšími kamarády z dětských let nebo mládí, se kterými jsem leccos zažila.

Navíc, když jsem sama v rané dospělosti nacházela svoji cestu k Romům, romská literatura mi to v něčem usnadnila. To třeba, když jsem své romské známé zažila poprvé ostře se hádat, i přes své leknutí jsem mohla tušit, že svým vztekem vládnou a jenom jím straší, i když mi to tak nepříjde. Anebo když jsem poprvé vstoupila do romské osady. Nebýt Lackové, se kterou jsem při četbě Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou do osady taky vstupovala, paralyzoval by mě kulturní šok asi natolik, že bych se nezmohla ani na tu chabou konverzaci, kterou jsem tam tehdy vedla. A naopak, když se mým romským známým stane trapas, protože se třeba nedostatečně orientují nebo něco neumí nebo nevědí, někdy smích radši spolknou. Pořád nevím, jestli by se jich to ode mě nedotklo. O to víc se směju, když si podobnou situaci pak přečtu v knížce. A že je jich v romské literatuře hodně.

Romská literatura je taky ve velké většině hodná k nám – Neromům, i když i výjimky existují. Většina romských autorů, které znám, jsou lidé, kterým osobně na zlepšení vztahů mezi Romy a Neromy hodně záleží. Pokud vás zajímá, jak žijí mimo školu romské děti, samy o tom ale moc mluvit nechtějí anebo neumí a jejich rodiče nejsou zrovna otevření, můžete si romské prostředí osahat skrze literaturu, která přátelská je.

Mým cílem je přiblížit Vám romskou kulturu skrze knížky, které máte v klubové knihovně, anebo jsou dostupné volně ke stažení. Snažila jsem se knížky představit tak, aby vás mohly zaujmout. Ale znáte to – je to jak s vánočními dárky. Lidé často kupují dárky, které chtějí dostat sami. Snažila jsem se aspoň o rozmanitý výběr – něco napínavého, něco z historie, něco zajímavého antropologicky, něco pro ženy. A snad se něčím strefím.

Pokud vás zajímá starý romský svět, jeho fungování i jeho zánik, doporučuji velmi Andreje Giňu. Výběr z jeho celoživotní tvorby shrnuje kniha

Paťiv, ještě víme, co je úcta.

Giňa je někdy srovnáván s I. B. Singerem pro svoje umění vystihnout tragikomičnost pitoreskních hrdinů vzniklých podle reálných postav Giňových sousedů z osady. Doporučuji povídku O Škipárovi (str. 44) anebo povídku *Ve vlaku*. Tu už Giňa situuje do Rokycan a odehrává se o půl století později; str. 172.

Je pěkný letní den. Nad romskou osadou v Terni se rozléhá nehorázný křik. „Zase jsi koukal po ženských, co! Prsatá Mařena - to by bylo něco pro tebe! Boky má jak almara!“ Spílání vychází z hrdla malilinké, drobounké ženušky. Jmenuje se Verona, ale říká se jí Škypárka, protože jejímu muži se říká Škypár, ačkoliv se jmenuje Jožu. Škypár měří dva metry. Je to vysoký chlap se širokými rameny. Škypárka má sotva metr padesát a žárlí na Škypára kvůli každé sukni. „Ze samé žárlivosti jsi ani neměla čas vyrůst!“ řekl Škypár a natáhl se po své ženě. „Pomóc, von mě chce zabít!“ vřískala Škypárka. K okénku jejich křivé chatrče se seběhly děti. Jestli nepřestaneš ječet, pověsím tě na trám!“ Škypárka se polekala a na chvíli zmlkla. U okna už se tlačí Romové z celé osady. Škypár se Škypárkou byli jejich každodenním povyražením. Škypár pustil svou titěrnou ženušku a vykročil k oknu, aby rozehnal diváky. Škypárka popadla hrnec a praštila muže přes hlavu. Za okénkem zaburácel smích. Škypár se chytil za hlavu, po ruce mu stékala krev. Pak se otočil, popadl ženu, vyzdvihl ji nad hlavu a pověsil ji za sukni na trám. Škypárka se vznášela u stropu, zoufale hrabala rukama a nohama a častovala muže vším, co jí slina na jazyk přinesla. Lidé venku se váleli smíchy.

Z knihy Paťiv, ještě víme, co je úcta, O Škypárovi

Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou

Kniha je čtivým životopisným vyprávěním Eleny Lackové. Začíná vyprávěním o svých rodičích, svém dětství v osadě, válce, svém přechodu do tchýniště, kde to neměla lehké, vypráví o tom, jak s manželovými příbuznými nazkoušela svou divadelní hru, se kterou pak měli přes sto repríz. Dál popisuje své působení jakožto osvětové pracovnice pro obyvatelstvo cikánského původu při okresním úřadě, sama nadšená komunistka a přitom Romka. Poutavě ale vypráví nejen o sobě, ale i o společenských změnách ve vztahu k Romům a proměnám v životě Romů.

Když jsem byla malá, vždycky jsem si přála, aby za mnou lidé chodili o radu a o pomoc jako za mou maminkou. „Máňo, půjč mi nůžky, Máňo, sprav mi sukni, Máňo, že ušiješ naší holce družičkové šaty!“ Maminka sice naoko nadávala, ale jenom proto, že se to slušelo. Jinak pomáhala, kde mohla, a nikdy za to nic nečekala, ani poděkování ne. Když jsme hráli divadlo a sklízeli potlesk, říkala jsem si kolikrát v duchu: Snad jsem lidem aspoň trochu potřebná! To, co dělám, není sice tak krásné jako slavnostní šaty, které maminka našila a vystavovala na vysoko nastlaných duhnách, ale možná že lidem aspoň týden vydrží srdce obměkčená mými slovy. Jenomže soubor se nám rozpadl a co teď? Maminka řekla: „Ani nevíš, jak jsem ráda! To je boží řízení! Je nejvyšší čas, aby ses trochu věnovala rodině. Jsem hrdá na to, že máš tak chytrou hlavu, ale všeho moc škodí. Podívej se, jak žijeme! Použil svůj rozum na to, aby sis opatřila byt!“

Právě Giňa a Lackovou bych spolu s další romskou autorkou, tentokrát z Rakouska, Ceikou Stojkou doporučila, pokud vás zajímají osudy Romů za války. Elena Lacková věnuje válečným zkušenostem svých blízkých na Prešovsku celou jednu kapitolu (str. 105 – 145) v knize Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou. Giňa ve své povídce Jak jsme si museli zbourat vlastní domy (Pařív, str. 122) líčí odsun jejich osady z dohledu cest:

Za dalších čtrnáct dní poslal starosta pro mého otce. „Co se děje, žes pro mě poslal? Doufám, že pro mě máš dobrý zprávy! Nebo ne?“ řekl tatínek místo pozdravu. „Mámo!“ zavolal starosta na manželku. „Přines nám trochu kořalky a chleba se slaninou!“ To nebylo jen tak. To se ještě nikdy nestalo, aby mu starosta nabídl kořalku a něco k zakousnutí. „Pij!“ povídá starosta. „Ať nám nevázne řeč.“ „Dobře, ale řekni mi, o co jde.“ „Před třemi dny se sešla obecní rada a rozhodla, že se vy, Cikáni, musíte přestěhovat od vás seshora dolů pod Hinešku.“ „To si snad děláš legraci!“ vybuchl tatínek. „Kéž by to byla legrace! Hlinkovců je v radě šest a my z ostatních stran jsme jenom tři: já, Kolpak a Juruš. Schválí si, co se jim zlíbí, snadno nás přehlasovali.“

Žijeme ve skrytu¹

Ceija Stojka v knize líčí předválečnou Vídeň, potom Osvětim a další koncentrační tábory, i návrat do Vídně po konci války. Byla ještě dítě, pamatuje si ale velmi dobře, a hrůzy války líčí svými dětskýma očima. Čtení je to drastické.

¹ Rádi bychom tento titul dodali do klubů v rámci druhého nákupu knih.

Potulovala jsem se po táboře a došla až ke strážní věži. Nahoře stál ozbrojený esesák. Byla jsem od něj asi deset metrů daleko a najednou jsem slyšela, že na mě volá: „Hele, maličká, pojd' sem nahoru, něco ti dám.“ Zdálo se mi nemožné, že by myslel mě, ale pak jsem to slyšela ještě jednou: „Pojd' přece ke mně nahoru! Nemusíš se mě bát. Opravdu ti chci něco dát.“ Měla jsem takový strach, že jsem celá ztuhla. Esesák mluvil dál: „Podívej, co pro tebe mám,“ řekl a hodil mi dolů bílý balíček. Byla to jeho svačina. Věděla jsem, že je v tom zabalené nějaké jídlo, ale neodvažovala jsem se to vzít. Ale on říkal: „Podívej, já ti vážně nic neudělám, mám taky takovou dcerušku, jako jsi ty. Tak si to seber a sněz to!“ Zvedla jsem balíček, ukázala mu ho a zeptala se: „Mám to přinést nahoru?“ - „Ne, sněz si to.“ - „A vy mě nezastřelíte?“ - „Ne,“ zněla jeho odpověď. Stála jsem tam a v ruce držela chleba se sádlem. Právě když jsem chtěla jít za mámou, uslyšela jsem obrovský rachot Nejdřív nalevo ode mě, potom napravo. Rachot se pořád blížil. Obrovské jedle v lese padaly jedna za druhou a dunění bylo pořád silnější. Protože přes hromady mrtvol nebylo vidět, máma neviděla mě a já neviděla ji. Máma ještě vařila ty dvě brambory. Pak se ozval úplně největší rámus a obrovitý tank prorazil drátěný zátaras. Tank dojel až ke mně a metr ode mě zastavil. Třásla jsem se po celém těle. Na druhé straně ode mě stály už taky dva tanky, byly všude. Já stála jako ochrnutá. Z tanků vyskakovali vojáci, hodně vojáků. Jeden přišel ke mně a řekl mi: „Já jsem Angličan. Všichni jste teď volní. Odkud jsi?“ Odpověděla jsem: „Austria.“ Ale myslela jsem tím papírnu v 16. okrese ve Vídni, která byla poblíž Peltzgasse a jmenovala se právě Austria. Jinak jsem nic neznala. Ale bylo to správné slovo. Angličan řekl: „Brzo půjdeš domů.“

Mizernej cigoš

Kniha Mizernej cigoš od kanadského romského autora Ronalda Leeho líčí částečně autobiografický příběh mladého Roma, který vyrostl v neromském prostředí a nabyt v něm dobrého vzdělání. Rozhodne se ale pár let mezi obyčejnými Romy strávit a přidá se k pocestnému kotláři Koljovi. Spolu s ním se propadáme do kosmopolitního světa Montrealu 60. let. Kniha je zajímavá i z antropologického hlediska. Zachycuje hodně odlišnou podobu romství od toho, na které jsme zvyklí ze střední Evropy. V Americe jsou Romové „neviditelní“. Jsou jedni z mnoha přistěhovalců a v kterékoli z nich (španělské katolíky, Indy, bosenské muslimy) se mohou proměnit. A také to dělají, když se to zdá s ohledem na předsudky či sympatie toho, komu zrovna spravují nádobí, příhodné. Ať si ostatní klidně myslí, že Romové už vymřeli. Romství je zde pro Romy způsob, jak dobře žít se svými a ve světě, kde naprostou většinu tvoří ti „druzí“.

Vybral jsem si stůl blízko barpultu, šoupl pod něj kufry a objednal si jídlo.

Naslouchal jsem Elvisovým cajdákům, které se linuly z jukeboxu, a pomalu jsem žvýkal večeři.

Venku zastavilo auto. Bouchly dveře, dovnitř vstoupil muž a posadil se na stoličku u baru. Zaujal mě. Měl široká ramena a mohutný zátylek, ale nohy byly v poměru k trupu příliš krátké. Oblek by zasloužil vyčistit a boty vyleštit, a ani dlouhé vlasy a chomáč vousů na bradě nepůsobily zvláště upraveně. Nepříznivý dojem jako by se pak snažil zachránit neobvyklým šátkem uvázaným kolem krku a plátěnou čapkou na hlavě. Byl snědý a vypadal skoro jako Ind. Hrubé ruce měl zjizvené a samou skvrnu. Z masitých rtů mu visela pomačkaná cigareta. Levou ruku zdobil poněkud zvláštní zlatý prsten, a když otevřel pusu, zablýskaly se v ní zlaté zuby.

„Co si dáš, strejdo?“ otázala se servírka.

Snažil se jí něco vysvětlit lámanou angličtinou. Zdálo se mi, že říká „dva párky v rohlíku a kafe“.

„Co to sakra meleš?“ osopila se na něj dívka. „Copak neumíš anglicky? Já neparluju franséz!“

„Que le gustaría?“ povídám v naději, že mi porozumí.

Rozuměl a zopakoval mi, že chce dva párky v rohlíku a kafe.

„Jenom tohle?“ řekla nevěřičně servírka. „Tak proč to neřek rovnou? Chce to s oblohou?“

„Con todo?“ zeptal jsem se ho.

Pokračoval jsem v jídle, ale z nějakého důvodu mi večeře vázla v krku. Zvedl jsem oči a uviděl ho, jak mě pozoruje v zrcadle nad barem. Zpod svraštělého obočí mě studoval zkoumavým pohledem. Pak se usmál, pomalu se zvedl a s párkem, který svíral v ruce jako dýku, se přilou dal k mému stolu.

Sedl si do boxu naproti mně.

„Con su permiso?“ řekl a nacpal si do pusy velké sousto.

„Jmenuju se Juanito a pocházím ze Španělska,“ začal, když polkl. „Chci vám poděkovat, že jste mi pomohl objednat si jídlo. Neumím anglicky a tady zas nikdo neumí francouzsky, italsky, španělsky, turecky, řecky, ruský ani arabsky. Vy francouzsky mluvíte?“

„Je peux me défendre.“ – „Domluvím se.“

Zeptal se, čím se živím a já se mu to pokusil co nejlépe vysvětlit.

„Un artista,“ usmál se. „Stavíte modely starejch lodí, magnifico. Znáám spoustu umělců z celého světa – malíře, herce, tanečníky i muzikanty. Máte rodinu?“

„Todos muertos, oba moji rodiče jsou mrtví.“

*„Kéž spí spokojeně.“ Odpověděl vážně.
Ten obrat nepocházel ze španělštiny. Znovu jsem si ho bedlivě prohlédl a dospěl k názoru, že můj první dojem byl správný. Podíval jsem se mu přímo do očí a vyslovil tu zásadní otázku.
„San tu Rom?“
„Uva,“ přisvědčil rovněž romsky. „Jsem z kalderašskejch kovářů. Ty jsi taky Rom, hned mi to bylo jasné. Z jaký pocházíš rodiny? Jsi Manuš, Sinto nebo Beáš?“
„Máma byla Sintska,“ odpověděl jsem mu, „táta Mačvano. Pak ale zmizel a mě adoptovala gádžovská rodina. S matkou jsem začal znovu žít ve čtrnácti letech. Po roce zemřela. Mám školy a nějakou dobu jsem dělal kancelářskou práci.“
Nevěřicně na mě zíral. „Čuda, če čorrobija! To jsou mi novoty! Cikán a pracoval v gádžovskejch úřadech! Či maj dikhlem ande vjaca. To jsem teda v životě neviděl.“
Moc dobře jsem mu nerozuměl. Mluvil ohebným východoevropským dialektem romštiny a ne zkomoleným kvaziargotem, který je tak běžný v Británii nebo západní Evropě. Ačkoliv romština byla mým mateřským jazykem, hodně už jsem toho zapomněl.
„Kam máš namířeno?“ zeptal se mě.
„Ottawa, Winnipeg, Toronto... sám nevím.“*

Sudba Ursitorů

od Matéa Maximoffa, celosvětově prvního romského autora, žijícího v Paříži, silně čerpá z rodových příběhů předávaných v jeho rodině z pokolení na pokolení. Příběh Arnika a jeho matky Terejny se odehrává před pár staletími v Rumunsku. Kromě postav z dnešního pohledu reálných – členů dvou romských skupin a rodinu jednoho rumunského šlechtice, zde vystupují také Ursitorové, jacísi andělé, jejichž sudba určuje osudy lidí, a čarodějnice Duniša, která je zároveň matkou Terejny. Jedná se o milostný příběh Arnika a dívky ze dvou znepřátelených skupin, který je napsán s patosem a jednoduše zároveň. Překvapilo mě, jak silně mě dovedl do sebe vtáhnout.

*Na Bukurešť se snesla temná letní noc, ani měsíc nesvítil. Všude byla naprostá tma. Po ulici spěchala prostovlasá dívka s šálem přehozeným přes ramena. Na okamžik se zastavila před malým hostincem a osvětleným oknem nahlížela dovnitř, jako by se přesvědčovala, zda na ni někdo nečeká. Pak pokračovala v cestě. Vtom jí nějaký opilec zastoupil cestu a křikl na ni:
„Kampak?“*

Dívka ho místo odpovědi odstrčila a dala se do běhu. O kousek dál zpomalila, aby se nadechla. Strach ji ale nepřecházel a při pomýšlení, že je tu sama, se zachvěla. Už minula i poslední domy města. Zastavila se. Nic nebylo slyšet. Nikdo jí nesledoval.

Náhle se však na ni zpoza jednoho plotu vrhly čtyři stíny.

„Bud' zticha a nic se ti nestane," zabručel jeden hlas.

Vyděšená dívka měla ještě čas vykřiknout „Pomoc!"

„Chyťte ji," pokračoval hlas, „rychle ji odneseme.“

„Pojďte sem někdo," zasténala ještě dívka.

Ze tmy na její volání najednou odpověděl mladý mužský hlas.

„Nebojte se, jdu vám na pomoc!"

„Dejte pozor," rozkázal šéf bandy. „Ten chlap je sám, dva z vás ať se o něj postarají, A třetí mi pomůže odnést tu holku.“

Jakmile nešťastnice pochopila, že ji jde někdo na pomoc, začala se navzdory své křehkosti urputně bít. V tu chvíli ve svitu vycházejícího měsíce zahlédla proti nebi siluetu mladého muže, který jí přibíhal na pomoc.

„Tady jsem, pomozte mi!" zavolala znovu.

Nové příchozí jedinou ranou do žaludku a kopancem do kolene srazil na zem dva z útočníků. Zbývající dva, kteří dívku dosud drželi, ji pustili na zem, aby se nečekanému nepříteli mohli postavit. Oba vytáhli zpod kabátu dýku. Dlouhá ostří probleskla nocí.

Mladík však takové nebezpečí čekal, a tak když se na něj šéf bandy vrhl se vztyčenou rukou, mrštně se sehnul a zároveň ho pěstí udeřil přímo do obličeje. Muž v náhlém šoku upustil dýku a zavravoral. Mladík mu však nedal čas, aby nabral dech, a několikrát ho znovu udeřil. Když čtvrtý viděl, jak rychle neznámý ztloukl všechny jeho kumpány, schoval zbraň a raději se dal na útěk. Mladík se sehnul nad vystrašenou dívkou a řekl jí:

„Rychle vstaňte, než se vzpamatují. Jste zachráněná.“

Vzal ji za ruku a skoro ji musel nést, když ji odváděl zpátky do města, kde ji už nehrozilo žádné nebezpečí.

„Musíte si odpočinout, slečno. Jestli chcete, doprovodím vás, kam až potřebujete.“

„Ano, tudy. Musím se dostat do hostince, kde mě mají čekat moji bratři.“

Po necelých pěti minutách chůze se dostali až před hostinec, od něhož před chvílí dívka tak neopatrně odešla. Vešli dovnitř a ve světle neznámý poznal, že jeho společnice, s níž až dosud mluví rumunsky, je Romka.

„Ty jsi Romka!" vykřikl překvapeně.

Dívka na něj zpříma pohlédla a opáčila:

„A ty Rom!"

Podala mu ruku a dodala:

*„Jsem šej bari (mladá dívka).“
„To vidím, a já jsem ternear (mladý muž).“
Hostinský jim nabídl stůl a nalil kořeněné červené víno.*

Z českých romských autorů bych vám ráda doporučila ještě několik už poválečných. Do sborníku

Slunce zapadá už ráno

napsaly své novely čtyři autorky, které spojuje zaměření na příběhy žen, často pod útlakem svých mužů, kteří jsou zas v podřadném postavení vůči okolnímu světu. Od ostatních novel se zde velmi liší poslední novela od Evy Danišové, která vypráví příběh osamělé ženy středního věku, od které odešel před rokem manžel. Nemá děti. Žije sama. Je sociální pracovnice. Svou práci – nejdřív v dětském domově a pak terénní sociální pracovnice – bere vážně. Příběh není příliš dějový. Je silný a zároveň smutný především upřímností, s níž hrdinka popisuje sebe a své šance v životě.

Když mi tenkrát řekl, že chce odejít, měl už sbalené kufry a v krabicích úhledně poskládané knížky a dokumenty. Kdy to sakra stihl? Nevšimla jsem si vůbec ničeho. Musel si vzít ten den v práci volno. Než jsem stačila to jeho oznámení vstřebat, byl pryč. Ještě to odpoledne se odstěhoval. Muž činu. Ne, srab! Neměl odvalu podívat se mi do očí. Věděl, že se chová jako šmejda, ale dnes oceňuju, že nelhal a nehrál se mnou nefér hru. Sedáme si do koutku a já si objednávám dvojku lambrusca a František červené. Tak dlouho jsem nikde nebyla. V tlumeném světle vypadá ještě pobledlejší. Zdá se mi to, nebo mu něco je? „Tak co, jak žiješ?“ Panebože, tak blbá otázka. Co na tohle můžu říct? „Jo, snažím se. A co ty?“ „Já vím, Jitko, že jsi překvapená. Jenom nevím, jak začít. Nezlob se.“ „Františku, já se nezlobím, klidně ti pomůžu, jestli to jenom trochu půjde. Stalo se něco?“ „Stalo. To víš, že stalo. Jinak bych ti nevolal.“

Ve sbírce Slunce zapadá už ráno má také své snad nejlepší autobiografické prózy Iveta Kokyová. Píše velmi otevřeně o svém násilném otci, ale také o své milované babičce, za kterou tak ráda utíkala (viz ukázka). V další kapitole se Kokyová k babičce vrací o patnáct let později, kdy u ní nějakou dobu bydlela už jako mladá žena se svým mužem a kdy babička začíná být podezřívavá a Kokyová ji už nevidí dětskýma očima.

Nejlepším dodavatelem zásob žrádla pro prasata ale byla babička. Uměla si v jakékoli situaci poradit. Dokázala sehnat, na co jste si jen vzpomněli. A tak měla celý dvorek zastavěný zbytečnými věcmi. „To se jednou bude hodit,“ říkala. Nikdy nezapomenu, jak se mě a mého nejmladšího brášku snažila přesvědčit, abychom s ní šli vybírat zbytky z popelnic a kontejnerů. A aby toho dosáhla, lákala nás na vhozené hračky. „Uvidíš,

jaké hezké hráčky gádžové vyhazují. No tak pojd', " pobízela nás. Jako děti jsme se nechaly umluvit a těšily se na poklady, které nám popelnice nadělí. Cokoliv jsme ale domů donesly, muselo následně na příkaz mámy zpátky do smetí. Všech těch krásných a zajímavých věcí jsme se prostě zase musely vzdát. Ach jo! „Proč jim ty věci dovoluješ tahat domů? Oni nejsou prasata! Vždyť mi onemocní, " zlobila se máma na babičku.

Nechci se vrátit mezi mrtvé, Matné zrcadlo²

Knížky od Eriky Oláhové jsou ponuré, podivné a zároveň strhující. Sestávají z kratších próz a hororových příběhů. V první sbírce více vychází z romské tradice vyprávění o zemřelých, v druhé se pro své „hororky“ inspiruje moderním světem. Erika Oláhová vychází z drsných životních příběhů, např. týrané ženy, která nakonec vraždí. Občas v textech zachytí i absurdní momenty přichystané samotným životem (Matné zrcadlo: *U komise pro tři* a *Výzva*). Druhá povídka zároveň zachycuje moment poukazující k civilizačnímu skoku, který mnozí Romové při přechodu z venkovských oblastí východní Slovenska do českých měst zvládli, zatímco jiní ne.

Dovnitř se nacpala malá, stará, silnější cigánka, propletla se až k ospalé paní za skleněnou stěnou a zaklepala na to sklo tak, že jsme všichni strnuli a dívali se, jestli se nevysype. V tom tichu bylo slyšet, jak se žena ptá: „Héj pany, já mám tu čekac od cery na výzvu!“

Paní za sklem se probrala a zeptala se: „Vy jste Heráková? Běžte si do kabinky číslo dvě.“ Žena si odchrchlala, posunula šátek na hlavě a rázným krokem se vydala ke kabinkám.

„Hen tuto, pany?“ a ukázala na první.

„Né, ta vedle,“ zavolala na ni paní za sklem.

Stará otevřela dveře kabiny, dala ruce v bok a začala křičet a nadávat: „Jaj, Marčo, a co ty si zrobila, že si si dzeci nechala, bože, Panna Marija tě skare i tvojho muža, rakovinu by dostal, aj jeho celá fajta. Marčo moja, prýc tu ku mně, já ce čekám, chýže su velké pre dzeci i těba.“

Stáli jsme jako opaření a dívali se na malou ženu, která už plakala a něco ještě cigánsky prosebným hlasem říkala. Mezitím telefon v budce vyzváněl jako o život a stará začala křičet ještě víc: „Chorotu by stě dostali, šlak vás vem, ta já ti penězi posílám a těbe málo?“

A vtom se dosud apatická paní za přepážkou zvedla, obešla svůj stůl a cpala se mezi úzká dvířka: „Proboha, paní Heráková, to musíte ten telefon zvednout, jinak se nemůžete dovolat!“

² Pokud trh dovolí, tak alespoň jednu z knih chceme dodat do klubů v rámci dalšího nákupu.

Rozlíčená žena se na ni podívala a křikla: „Daj mi pokoj, ta já už stejně končím, však som Marci šicko povedala!“ Otočila se na podpadku a odešla.

Z knihy Matné zrcadlo z povídky Výzva

Naše osada

Kniha Naše osada od Ireny Eliášové je strhující, veselá a nabíjející. Irena Eliášová vzpomíná na své dětství ještě v osadě na Slovensku. Barvitě líčí své nejlepší nápady, které s nadšením a bez rozmyslu se svým slovenským kamarádem hned uvádějí v život a které se ale téměř vždycky zvrtnou. S knížkou se vám otevrou zasuté vzpomínky na dobu, kdy vám bylo pět, osm, deset, do momentu, kdy jste byli plni nadšení, protože jste zrovna dostali geniální nápad. U knížky se budete nahlas smát a nabije vás radostí.³

Listopad⁴

Novela Listopad, také od Ireny Eliášové, vyšla dosud jen elektronicky a je volně ke stažení na www.kher.cz. Na rozdíl od Naší osady nechá čtenáře se smíšenými pocity, těžko lze ale říct, že by nabíjela. Svoji první polovinou lze knihu bez problému zařadit do žánru červené knihovny. Popisuje příběh Lili, lepší prostitutky ze severních Čech. V posledních částech knihy se spolu s Lili propadáme do drsné reality kriminálního podsvětí. To, když je Lili brzy poté, co procitne z milostného oparu, unesena pasáky a ocitá se na trase. Jak příběh dopadne, prozrazovat nebudu. Pokud ho začnete číst, určitě ho dočtete, i když možná místy i proti své vůli. Kombinace romantiky a krutosti podsvětí je těžko stravitelná, i když rozhodně vytváří silný dojem. A skutečnost, že v knížce popisuje Eliášová život reálné osoby – své známé, které je knížka zároveň věnována, věc posouvá do další roviny.

Desátá už dávno minula a v baru Hvězda je nabito, jako každou sobotu. Holky už čekají u svého stolku, jen Lili ještě nedorazila. Tonda netrpělivě vyhlíží, kdy se objeví ve dveřích.

„Nevím, co se děje! Byly jsme spolu nakupovat. Říkala jenom, že zaskočí k Alexovi. Jedině, že by se tam zdržela, ale tak dlouho?“ divila se Jarmila.

„To není schopna ani zavolat? Tohle u ní nebejvá zvykem. Snad se ji nic nestalo,“ bála se Jana.

„Nemaluj hned čerta na zeď. Za chvíli určitě přijde, to si piš. Hrozně se na dnešek těšila.“

„A on taky! Koukej, jak pořad civí na dveře, jestli se neobjeví. Je to fakt sexy chlap!“

„To máš pravdu. Lili je z něj úplně hotova. Jak jen tohle skončí? Mam o ni trochu strach.“

³ Naši osadu už některé z vás v klubu mají, k jiným je právě na cestě.

⁴ Rozšiřující „studium“ ☺

„No, jenom to nedramatizuj, Jarmilo, děláš z toho teátr. No co, tak se zamilovala, co je na tom? To se holt stává. Kolikrát já byla zamilovaná“.

„Tohle je ale něco jinýho! Nemám z toho dobrej pocit.“

Vtom se konečně objevila ve dveřích, na sobě nové šaty. Vypadá úchvatně. Tonda ji pozdravil kývnutím hlavy. Lili mu jej opětovala úsměvem a zamířila ke stolku.

„Zdržela jsem se. Byla jsem dlouho u Alexe, slavil narožky a já na ně úplně zapomněla.“

„Tak hlavně, žes dorazila. Sluší ti to, holka!“ oddychla si Jarmila.

„To víš, chci se líbit,“ usmála se na ni Lili a zatímco si sedala vedle ni, její oči stále hypnotizovaly Tonda. Počká, až přestane hrát a bude mít pauzu. Snad si pro ni přijde jako minule. Tonda z ní nespouští oči. Vzájemně si vyměňují láskyplné pohledy. Ona prostitutka, on vzdělaný chlap z vážené rodiny. Ale láska se neptá, neděla rozdíl.

Moji milí⁵

Moji milí je poslední knížka, kterou vám chci doporučit. Jedná se o sbírku romské narativní prózy, kterou stejně jako Listopad vydalo nakladatelství Kher, kde je také zdarma ke stažení. Sestává ze vzpomínkových textů všech generací romských autorů, od Gini až po Věru Duždovou. Doporučuji snad všechny, nejvíc ale hned první – vzpomínky Evy Danišové na vlastní dětství. Je to nejen silné a krásné vyprávění. Navíc je zářející, jak velký oblouk svým dosavadním životem autorka opsala. Zde v autobiografickém vyprávění malou dívkou, která musí za svou negramotnou babičku psát dopisy. V povídce Mít někoho svého, publikované ve sbírce Slunce zapadá už ráno, viz ukázka výše, autorka líčí již emancipovanou osamělou ženu, sociální pracovníci.

Blížil se den, kdy jsem měla nastoupit do první třídy, babička měla zrovna práci ve vedlejším městě. Nemohla se mnou tedy jít v osm hodin ráno do školy, a tak mi povídá: „Evičko, už jsi velká holčička. Zítra tě brzy ráno odvedu před školu, počkáš, až ji otevřou, potom půjdeš dovnitř a zeptáš se, kde je tvoje třída, ano?“

Ráno mě babička vzbudila ještě za tmy. Bylo teprve pět hodin. Oblékla mi červené tepláky se zapínáním na ramenou a s kapsičkami. Byly opravdu pěkné. Pod to chlapeckou flanelovou košili. Samou láskou se nade mnou rozplývala. Měla pocit, že jsem stejně krásná jako ostatní české holčičky. Nosila jsem přitom věci, které nám lidé dávali. Byli jsme chudí, téměř nikdy jsem nedostala nic nového. K tomu měla babička svérázný způsob strojení. Oblékala mě jednoduše do toho, co jí právě ve spěchu přišlo pod ruku. Bylo jí jedno, jestli se to k sobě hodí, víc dbala na to, aby mi nebyla zima a abych měla něco na hlavě. Rádiovka nebo šátek, to už neřešila.

⁵ Přístupná na internetu, tedy po ruce

Když jsem byla hotová, ještě mi do kapsy strčila chleba se sádlem, u školy mě posadila na schody, dala mi spánembohem a pospíchala na vlak. Ráno bylo chladné, a tak mi během deseti minut začalo téct z nosu. Neměla jsem kapesník, musela jsem si nudli utírat do rukávu. Jak jsem tak na těch schodech seděla, sama za šera a v zimě, rozbrečela jsem se. A tak mi z nosu teklo ještě víc. Za chvíli jsem ho měla jak bramboru. Seděla jsem tam jako hromádka neštěstí.

*Z knihy Moji milí,
Usmrkaná holčička jako panenka*

Přeju vám příjemné čtení a hodně zábavy!

Máša Bořkovcová

Expertka na vzdělávání romských žáků

P. S.:

Na závěr bych se ještě pozastavila u romské literatury, kterou máte v klubech, ve vztahu k dětem.

Když jsem romskou literaturu objednávala do klubových knihoven, dělala jsem to hlavně se záměrem, aby se romská literatura, o které málokdo ví, že vůbec existuje, dostala blíž k dětem, obzvláště k těm romským, ale nejen k nim. Jak snad samy zjistíte, ty knížky mají co nabídnout i ostatním. Problém trochu je, že mezi stávající romskou literaturou v podstatě nejsou žádné knížky, které by byly akorát pro teenagery. I při vědomí tohoto úskalí jsem je ale do klubu objednala. Pokud s romskými knížkami budete chtít s dětmi pracovat, určitě si pasáž předem přečtete, aby vás potom nepřekvapilo třeba něco, co je pro děti nevhodné ☹️.

Než budete s romskou literaturou pracovat, chtěla bych vás upozornit na pár věci:

Není příliš pravděpodobné, že mezi romskými dětmi v klubu bude nějaké, které by romskou literaturu znalo z domova. Když si děti všimnou, že nějaká knížka je napsaná romsky, anebo že autor je Rom, může to pro ně být velmi překvapující. Romská literatura totiž není mezi Romy mimo intelektuály příliš rozšířena. Možné to ale samozřejmě je 😊. V každém případě efekt, že jsou v knihovně i romské knížky, může děti překvapit velmi pozitivně. V druhém extrému jim to může být až nepříjemné. To, pokud o svém romství ve škole nemluví anebo se jako Romové ani necítí, okolí je ale za Romy považuje. Pak pro ně samo mluvení o Romech nebo něčem romském může být zneklidňující. I přesto je ale dobré romskou literaturu vedle dalších literatur občas zmiňovat, protože tady prostě je a má svou hodnotu. Je třeba nechat na „romských“ dětech, jestli se budou chtít k romským knížkám nějak vyjádřit nebo ne, jestli se s nimi víc ztotožní, anebo ne. Když se Anička, kterou bereme za Romku, pokud se začneme mluvit o Romech, kouká z okna, nebudeme jí příště, až přijde řeč na Romy, oslovovat, aby se vyjádřila. A naopak, pokud Honzík o tom, co dělají doma „cigánsky“, mluví rád, příště se ho klidně zeptejte. Honzík i Anička budou velmi rádi, když pochopí, že jejich vůli mluvit i mlčet respektujete.

Část romské literatury je psána dvojjazyčně, romsko-česky. Podobně jako s romskou literaturou, taky se psanou romštinou nemusí mít romské děti zkušenost a může je i překvapit. Pokud zkusí romsky číst, budou pravděpodobně koktat a dost možná zjistí, že rozumí méně, než čekaly. To se děje tak často, že vám o tom raději píšu. Když nebudete „špatným“ výkonem dítěte překvapeni, dítěti to pomůže. Důvod, proč to dětem často nejde, je, že číst jazyk, který známe v mluvené formě, vyžaduje učení anebo aspoň zvyk. Nikdy nejde hned samo. Druhým důvodem je velká nářeční rozrůzněnost (a to i v rámci jednoho nářečí). Třetím důvodem fakt, že mnohé romské děti dnes umí romsky jenom částečně. Odhaduje se, že zhruba třetina dnešních teenagerů romsky umí, další třetina spíš jenom rozumí a poslední třetina umí jenom pár slov a frází. Z druhé strany, převažující strategií romsky mluvících dětí je svoji znalost romštiny ve škole neukazovat.